

Inhoud

Ten geleide	7
Woord vooraf	11
Waarom zou je de klassieken lezen	13
De odysseeën in de <i>Odyssee</i>	22
Xenophon, <i>Anabasis</i>	31
Ovidius en de universele contigüiteit	38
Hemel, mens en olifant	52
De zeven prinsessen van Nezami	66
Tirant lo Blanc	74
De structuur van de <i>Orlando</i>	81
Kleine bloemlezing van ottave	93
Hieronymus Cardanus	103
Het boek van de natuur bij Galilei	109
Cyrano op de maan	118
<i>Robinson Crusoe</i> , journaal van deugdelijk koopmanschap	125
<i>Candide</i> of de snelheid	131
Denis Diderot, <i>Jacques le fataliste</i>	137
Giammaria Ortes	144
Kennis als fijn stof bij Stendhal	151
Handleiding bij de <i>Chartreuse</i> ten behoeve van nieuwe lezers	170
De stad als roman bij Balzac	179
Charles Dickens, <i>Our Mutual Friend</i>	186
Gustave Flaubert, <i>Trois contes</i>	194
Leo Tolstoj, <i>Twee huzaren</i>	197
Mark Twain, <i>The Man that Corrupted Hadleyburg</i>	202
Henry James, <i>Daisy Miller</i>	209

Robert Louis Stevenson, <i>The Pavilion on the Links</i>	214
Conrads kapiteins	220
Pasternak en de revolutie	226
De wereld is een artisjok	251
Carlo Emilio Gadda, <i>Pasticciaccio</i>	255
Eugenio Montale, 'Forse un mattino andando'	264
De rots van Montale	276
Hemingway en wij	281
Francis Ponge	291
Jorge Luis Borges	298
De filosofie van Raymond Queneau	308
Pavese en de mensenoffers	330
Chronologie	335
Verantwoording	368
Register	374

Ten geleide

De eerste editie van Waarom zou je de klassieken lezen kwam uit in oktober 1991, bezorgd door Esther Calvino, in de Mondadori-reeks 'De boeken van Italo Calvino'. Behalve de tekst die de titel aan het boek verleent, bevat deze postume bundel vijftig geschriften, grotendeels uit de jaren zeventig en tachtig (slechts vier dateren er uit de jaren vijftig en twee uit de jaren zestig), over schrijvers – van Homerus tot Queneau – die in verschillende mate en om verschillende redenen belangrijk voor Calvino zijn geweest, of die zijn bewondering hebben gewekt.

Deze editie van Waarom zou je de klassieken lezen is exact gelijk aan de eerste, inclusief de notitie ondertekend door Esther Calvino. In 1959 stelde het tijdschrift Nuovi Argomenti negen vragen over de roman aan de belangrijkste schrijvers uit die tijd (nr. 38-39, mei-augustus 1959, p. 11-12). Als introductie van de schrijver drukken we hier het laatste antwoord af dat in de lente van dat jaar door Calvino werd gegeven op deze vragen. Het lijkt ons interessant om Calvino's voorkeuren van '59, die alleen werden gemotiveerd met een korte, steeds terugkerende zin ('Ik houd van... omdat...'), te vergelijken met de analytische en breeduit beargumenteerde betogen – vaak over dezelfde schrijvers – van de artikelen uit diezelfde jaren en de decennia erna.

Dan volgen twee alinea's van een interview uit 1980 dat verscheen in het weekblad L'Europeo, waarin Calvino een paar klassieken uit de twintigste eeuw aanduidt die zijn buitengewone bewondering genieten.

Ik houd vooral van Stendhal, omdat alleen bij hem morele individuele spanning, historische spanning en levensdrift een eenheid

zijn en gezamenlijk de rechtlijnige spanning van het verhaal vormen. Ik houd van Poesjkin omdat hij staat voor helderheid, ironie en ernst. Ik houd van Hemingway omdat hij *matter of fact* is, het understatement vertegenwoordigt, het verlangen naar geluk, triestheid. Ik houd van Stevenson omdat het lijkt of hij vliegt. Ik houd van Tsjechov omdat hij nooit verder gaat dan een bepaald punt. Ik houd van Conrad omdat hij grote diepten bereikt maar er nooit in verzinkt. Ik houd van Tolstoj, omdat ik af en toe op het punt lijk te staan te begrijpen hoe hij het voor elkaar krijgt, maar dan toch weer niet. Ik houd van Manzoni omdat ik tot voor kort een hekel aan hem had. Ik houd van Chesterton omdat hij een katholieke Voltaire wilde zijn en ik een communistische Chesterton wilde zijn. Ik houd van Flaubert omdat je na hem niet meer kunt denken dat je de dingen kunt doen zoals hij ze doet. Ik houd van Poe vanwege 'De gouden scarabee'. Ik houd van Twain vanwege *Huckleberry Finn*. Ik houd van Kipling vanwege *Jungle Book*. Ik houd van Nievo omdat ik zijn werk heel vaak heb herlezen en er telkens weer evenveel plezier in had als de eerste keer. Ik houd van Jane Austen omdat ik haar boeken nooit lees, maar blij ben dat ze er is. Ik houd van Gogol omdat hij de werkelijkheid op een scherpe, boosaardige manier deformeert, maar altijd met mate. Ik houd van Dostoevski omdat hij de werkelijkheid met coherente heftigheid deformeert, maar volkomen zonder maat. Ik houd van Balzac omdat hij een visionair is. Ik houd van Kafka omdat hij een realist is. Ik houd van Maupassant omdat hij oppervlakkig is. Ik houd van Mansfield omdat ze intelligent is. Ik houd van Fitzgerald omdat hij ontevreden is. Ik houd van Radiguet omdat de jeugd niet weerkeert. Ik houd van Svevo omdat je nu eenmaal ouder moet worden. Ik houd van...

In grote lijnen ben ik wat lezen betreft een omnivoor en bovendien moet ik naast al mijn andere werkzaamheden ook nog lezen voor de uitgeverij. Maar ik probeer zo veel mogelijk tijd over te houden voor belangeloos leesplezier, voor schrijvers van wie ik

houd, die rijk zijn aan poëtische substantie, de ware voedingsstof waarin ik geloof.

In de twintigste eeuw neemt Paul Valéry, de essayist Valéry, een sleutelpositie in, want hij plaatst de ordelijke geest tegenover de complexiteit van de wereld. Deze lijn wordt in volgorde van opklimmende zwaarte voortgezet door Borges, Queneau, Nabokov, Kawabata...

Woord vooraf

In een brief van 27 september 1961 schreef Italo Calvino aan Nicolò Gallo: ‘Om zo’n ongeordende hoeveelheid losse essays als de mijne te bundelen moet je wachten tot je doodgaat of ten minste heel oud bent.’

Toch begon Calvino in 1980 aan dit werk met *Una pietra sopra* (*Zand erover*) en in 1984 publiceerde hij *Collezione di sabbia* (*Zandverzameling*). Daarna gaf hij toestemming om in het buitenland de Engelse, Amerikaanse en Franse versies van *Una pietra sopra*, die niet identiek zijn aan het origineel, uit te breiden met essays over Homerus, Plinius, Ariosto, Balzac, Stendhal en Montale, en met het essay dat de titel aan dit boek verleent. Bovendien wijzigde hij enkele titels die bestemd waren voor een latere Italiaanse uitgave, en aan het essay over Ovidius voegde hij een handgeschreven pagina toe.

In dit boek bevindt zich het merendeel van Calvino’s essays en artikelen over ‘zijn’ klassieken: de schrijvers, dichters en geleerden die het belangrijkste voor hem waren in de verschillende perioden van zijn leven. Voor wat betreft de auteurs uit onze eeuw, heb ik essays uitgekozen over schrijvers en dichters voor wie Calvino een buitengewone bewondering koesterde.

Esther Calvino

Waarom zou je de klassieken lezen

Laten we allereerst een paar definities voorstellen.

1. *Klassieken zijn boeken waarover je gewoonlijk hoort zeggen: 'Ik ben ... aan het herlezen', en nooit 'Ik ben ... aan het lezen'.*

Dit gebeurt tenminste onder mensen van wie wordt verondersteld dat ze 'belezen' zijn; het geldt niet voor de jeugd, de tijd waarin de kennismaking met de wereld en met de klassieken als deel van de wereld, juist de waarde heeft van een eerste kennismaking.

Het iteratieve voorvoegsel bij het werkwoord 'lezen' kan duiden op een lichte hypocrisie van mensen die niet durven toegeven dat ze een beroemd boek niet hebben gelezen. Om hen gerust te stellen hoeven we alleen maar op te merken dat, hoe groot het aantal boeken op basis waarvan een individu zich heeft 'gevormd' ook is, er toch altijd een enorme hoeveelheid fundamentele werken overblijft die hij niet heeft gelezen.

Wie alles van Herodotus en Thucydides heeft gelezen moet zijn hand maar opsteken. En Saint-Simon? En kardinaal De Retz? Maar ook de grote romancycli uit de negentiende eeuw worden meer genoemd dan werkelijk gelezen. In Frankrijk begin je op school met Balzac, en als je kijkt naar het aantal uitgaven dat in de handel is zou je zeggen dat men hem daarna ook nog blijft lezen. Maar als je in Italië een enquête zou houden naar de meest gelezen boeken, ben ik bang dat Balzac op een van de laatste plaatsen zou komen. De liefhebbers van Dickens in Italië behoren tot een kleine elite van mensen die, als ze elkaar tegenkomen, onmiddellijk allerlei personages en episoden uit de herinnering beginnen op te halen

alsof ze het hebben over oude bekenden. Jaren geleden gaf Michel Butor colleges in Amerika, en omdat hij er genoeg van had om steeds weer vragen te krijgen over Émile Zola van wie hij nooit iets had gelezen, besloot hij de gehele Rougon-Macquartcyclus te lezen. Hij ontdekte dat die heel anders was dan hij had gedacht: een sprookjesachtige, mythologische en kosmogonische genealogie, waarover hij een schitterend essay heeft geschreven.

Dit om te zeggen dat het een buitengewoon genoeg is om op rijpere leeftijd een groot boek voor het eerst te lezen: anders (maar je kunt niet zeggen meer of minder aangenaam) dan om het in je jeugd te hebben gelezen. De jeugd verleent aan lezen, zoals aan iedere andere ervaring, een buitengewone smaak en een buitengewoon belang; terwijl je op rijpere leeftijd waardering kunt (of zou moeten) opbrengen voor zoveel meer details, niveaus en betekenissen. We kunnen daarom nog een andere definitie trachten te formuleren:

2. Klassieken noem je die boeken die een verrijking vormen voor degenen die ze hebben gelezen en ze goed vonden; maar ze vormen geen minder grote verrijking voor degenen die het geluk hebben ze voor het eerst te lezen in de omstandigheden waarin ze er het beste van kunnen genieten.

Wat je leest in je jeugd kan inderdaad in weinig vruchtbare bodem vallen; door ongeduld, verstrooidheid, onervarenheid in aanpak, onervarenheid in het leven zelf. Het kan (misschien tegelijkertijd) vormend zijn in de zin dat het vorm geeft aan toekomstige ervaringen, doordat het modellen verschaft, kaders, termen van vergelijking, classificatieschema's, waardeschalen, schoonheidsparadigma's: allemaal dingen die in je blijven doorwerken, ook al herinner je je weinig of niets meer van het boek dat je in je jeugd hebt gelezen. Als we dan zo'n boek op rijpere leeftijd herlezen, gebeurt het wel dat we bepaalde constanten terugvinden die inmiddels deel zijn geworden van onze innerlijke mechanismen en waarvan we

de oorsprong waren vergeten. Er gaat een bijzondere kracht uit van een werk dat zelf als zodanig kan worden vergeten, maar zijn zaad heeft gezaaid. De definitie die we ervan kunnen geven is dan:

3. Klassieken zijn boeken die een bijzondere invloed uitoefenen, hetzij wanneer ze ons als onvergetelijke werken bijblijven, hetzij wanneer ze zich in de plooien van ons geheugen verschuilen onder het mom van het collectief of individueel onderbewustzijn.

Daarom zou er in het leven van een volwassene een tijd moeten zijn die is gewijd aan het herlezen van de belangrijkste boeken uit zijn jeugd. Al zijn de boeken hetzelfde gebleven (hoewel ook zij veranderen, in het licht van een veranderd historisch perspectief), wij zijn zeker veranderd, en onze ontmoeting ermee is een geheel nieuwe gebeurtenis.

Dus of men het werkwoord ‘lezen’ of ‘herlezen’ gebruikt is van weinig belang. We zouden dan ook kunnen zeggen:

4. Iedere herlezing van de klassieken is net zo’n ontdekkingsreis als de eerste lezing.

5. Iedere eerste lezing van de klassieken is in feite een herlezing.

Definitie 4 kan worden beschouwd als nauw samenhangend met de volgende:

6. Klassieken zijn werken die nooit ophouden te zeggen wat ze te zeggen hebben.

Terwijl definitie 5 terugverwijst naar een meer verklarende formulering als:

7. Klassieken zijn boeken die in ons leven komen met in zich de sporen van alle keren dat ze vóór ons zijn gelezen, en achter zich de spo-

ren die ze hebben nagelaten in de cultuur of culturen waar ze doorheen zijn gegaan (of eenvoudiger in de taal of gebruiken.)

Dit geldt zowel voor de klassieke schrijvers uit de oudheid als voor de moderne grote schrijvers. Als ik de *Odyssee* lees, lees ik de tekst van Homerus, maar ik kan deze niet los zien van wat de avonturen van Odysseus door de eeuwen heen allemaal zijn gaan betekenen, en ik moet me wel met de vraag bezighouden of deze betekenissen impliciet in de tekst waren of dat ze er verkalkingen, vervormingen of uitbreidingen van zijn. Als ik Kafka lees moet ik wel een mening formuleren over de juistheid of misplaatstheid van het adjectief 'kafkaiaans', dat mensen overal te pas en te onpas gebruiken. Als ik *Vaders en zonen* van Toergenjev lees, of *Demonen* van Dostojevski, kan ik er niet onderuit te bedenken hoezeer de personages daarin zich tot vandaag de dag blijven reïncarneren.

Het lezen van een klassiek boek zal altijd enigszins een verrassing inhouden, vergeleken met het beeld dat we ervan hadden. Daarom kun je iemand nooit genoeg aanbevelen om originele teksten rechtstreeks te lezen, en om kritische bibliografieën, commentaren en interpretaties zo veel mogelijk te vermijden. De taak van de school en de universiteit zou moeten zijn om duidelijk te maken dat geen enkel boek dat praat over een boek, meer zegt dan het boek in kwestie; ze proberen echter van alles om het tegendeel te doen geloven. Er is een wijdverbreid fenomeen van omgekeerde waarden, waardoor introducties, kritische apparaten en bibliografieën worden gebruikt als rookgordijn om te verhullen wat de tekst zelf te zeggen heeft en wat hij alleen kan zeggen als we hem aan het woord laten zonder tussenpersonen die pretenderen er meer van te weten. We kunnen het volgende concluderen:

8. *Een klassiek boek is een werk dat onophoudelijk stof opwerpt in de vorm van allerlei kritische betogen over zichzelf, maar dat dit stof ook voortdurend weer van zich afschudt.*